

Archeologisch bureauonderzoek De Velst III te Heemskerk, gemeente Heemskerk

Argo 292

ARCHEOLOGENBUREAU **ARGO**

Archeologisch bureauonderzoek De Velst III te Heemskerk, gemeente Heemskerk

Opdrachtgever:	Gemeente Heemskerk
Bevoegde overheid:	Gemeente Heemskerk
Gemeente:	Heemskerk
Plaats:	Maerlaan, Heemskerk
Deskundige namens bevoegde overheid:	T. de Ridder (NMF Erfgoedadvies)
Toponiem:	De Velst III
Onderzoeksmeldingsnr.:	5059596100
Coördinaten:	107.362 / 503.235 (centrum)
Titel:	Archeologisch bureauonderzoek De Velst III te Heemskerk, gemeente Heemskerk
Rapportnr.:	Argo 292
Auteur(s):	M. Baggerman
Illustraties:	M. Baggerman (tenzij anders vermeld)
Fotografie:	M. Baggerman (tenzij anders vermeld)
Opmaak:	M. Baggerman
Dataverwerking:	M. Baggerman
Datum uitgave:	Mei 2021
Versienummer:	03
Beheer en plaats projectdocumentatie:	Archeologenbureau Argo te Zaandam
Autorisatie:	J.P.L. Vaars (Archeologenbureau Argo)
ISSN:	1879-7091
Goedgekeurd door de bevoegde overheid:	Ja

Eventuele vragen over dit rapport kunnen aan de auteur worden gesteld via onderstaand mailadres: info@archeologenbureauargo.nl

Disclaimer:

Archeologenbureau Argo en de samensteller(s) van dit rapport kunnen niet aansprakelijk worden gesteld voor eventuele schade (direct of indirect dan wel gevolgschade) voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Archeologenbureau Argo betracht de grootste zorgvuldigheid bij het uitvoeren van al haar onderzoeken. De aard van archeologisch onderzoek en in het bijzonder de steekproefsgewijze benadering die inherent is aan archeologisch vooronderzoek maakt het echter onmogelijk garanties te geven ten aanzien van de resultaten van dergelijk onderzoek.

© Archeologenbureau Argo

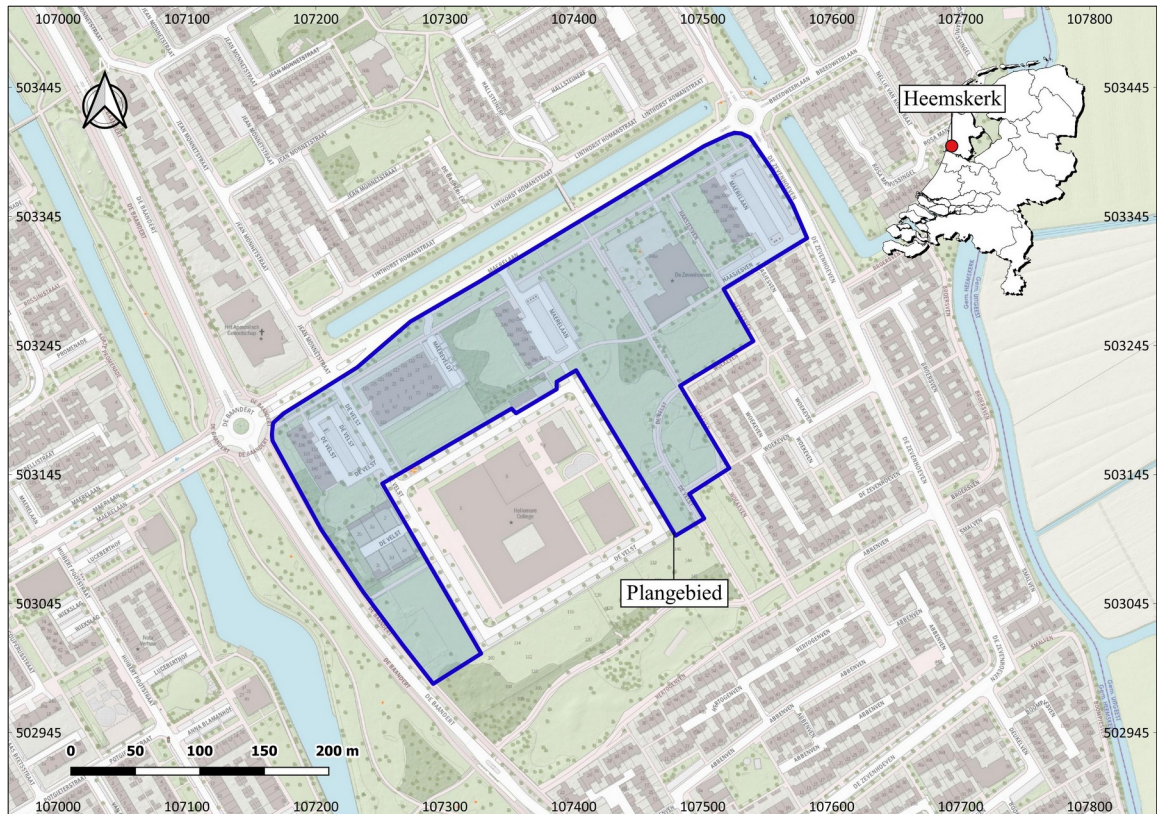
Archeologenbureau Argo	075-6314418
Symon Spiersweg 7-B14	info@archeologenbureauargo.nl
1506 RZ Zaandam	www.archeologenbureauargo.nl

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	4
2. Bureauonderzoek.....	5
2.1 Doelstelling en methode.....	5
2.2 Beleid.....	5
2.2.1 Landelijk beleid.....	5
2.2.2 Provinciaal beleid.....	5
2.2.3 Gemeentelijk beleid.....	6
2.2.4 Status plangebied.....	6
2.3 Geo(morfo)logie.....	6
2.4 Bewoningsgeschiedenis.....	9
2.5 Historische kaarten.....	10
2.6 Bekende archeologische waarden.....	11
2.6.1 AMK-monumenten.....	12
2.6.2 Onderzoeken en vondsten.....	12
2.7 Verwachtingsmodel.....	13
3. Samenvatting en advies.....	14
4. Literatuur en bronnen.....	15
4.1 Literatuur.....	15
4.2 Internetbronnen.....	15
4.3 Afbeeldingenlijst.....	15
Bijlage 1. Traject archeologische monumentenzorg: stappenplan.....	17
Bijlage 2. Tabel archeologische en geologische perioden.....	19
Bijlage 3. Afkortingenlijst.....	20
Bijlage 4. Archeologische monumenten, vondstlocaties en onderzoeken op Archis.....	21

1. Inleiding

In maart 2021 is een bureauonderzoek uitgevoerd naar de archeologische waarden van het plangebied 'De Velst III' te Heemskerk ten behoeve van de geplande ontwikkelingen (afbeelding 1). Het onderzoek is uitgevoerd door Archeologenbureau Argo in opdracht van de gemeente Heemskerk. De gemeente Heemskerk heeft besloten het terrein, gelegen langs de Baandert en de Maerelaan in Heemskerk, te herontwikkelen. Er is nog geen besluit gemaakt over de inrichting van het, ca. 6 ha grote terrein. Gezien de ligging in een met voorzieningen gemengde woonwijk buiten het centrum is de kans groot dat er nieuwe woningen of voorzieningen zullen worden gerealiseerd. De afmetingen en dieptes van de ingrepen is vooralsnog onbekend. De geplande werkzaamheden zullen de onderliggende bodem en daarmee mogelijk aanwezige archeologische resten verstoren.

Afbeelding 1. Het plangebied (in blauw) op een uitsnede van de recente topografische kaart van Nederland (bron: opentopo.nl).

2. Bureauonderzoek

2.1 Doelstelling en methode

De eerste fase van archeologisch vooronderzoek bestaat uit een bureauonderzoek (bijlage 1). Een bureauonderzoek kan worden omschreven als een inventarisatie van bekende of te verwachten archeologische waarden op het schaalniveau van het individuele plangebied. Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie aan de hand van bestaande bronnen over bekende of te verwachten archeologische waarden binnen een omschreven gebied. Het resultaat is een standaardrapport met een gespecificeerde archeologische verwachting op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van (eventueel) vervolgonderzoek. Het rapport bevat, waar mogelijk, gegevens over aan- of afwezigheid, aard, omvang, ouderdom, gaafheid, conservering en (relatieve) kwaliteit van archeologische waarden, ondergrondse bouwhistorische waarden en aardwetenschappelijke eigenschappen. Afhankelijk van de omvang van de toekomstige (planologische) ingreep en werkzaamheden (de aanleiding tot het bureauonderzoek) zullen aanvullende gegevens moeten worden verzameld. Archeologenbureau Argo maakt voor haar bureauonderzoeken gebruik van bodemkundige, geomorfologische, geologische, topografische en historische kaarten. Conform de verplichtingen in de vigerende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 4.1) worden tevens de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en ARCHIS (archeologische databank van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) geraadpleegd. Indien beschikbaar en relevant bij een bureauonderzoek, worden ook bouw- en constructietekeningen van te slopen of te wijzigen (historische) bouwwerken, gegevens van milieukundig bodemonderzoek, lucht- en satellietfoto's en het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) geraadpleegd. Ook archiefonderzoek kan deel uitmaken van een bureauonderzoek. Hierbij moet men niet alleen denken aan onderzoek in historische archieven, ook bouwhistorische gegevens (KICH, sinds begin 2013 overgegaan in Atlasleefomgeving) en de collectie van archeologische depots kunnen relevant zijn bij bureauonderzoek. Zo mogelijk en indien relevant wordt contact opgenomen met lokale historici, archeologisch regiospecialisten en (amateur)archeologen. De tijdens onderhavig onderzoek geraadpleegde bronnen worden, indien deze relevante informatie hebben opgeleverd, in de komende (sub)hoofdstukken behandeld. De tijdens onderhavig onderzoek geraadpleegde bronnen worden, indien deze relevante informatie hebben opgeleverd, in de komende (sub)hoofdstukken behandeld.

2.2 Beleid

2.2.1 Landelijk beleid

Verdrag van Malta

Het is in Nederland verplicht om bij ruimtelijke besluitvorming de archeologische belangen mee te wegen. In 1992 is in Valletta het Verdrag van Malta ondertekend door Nederland. De belangrijkste uitgangspunten van het Verdrag van Malta zijn het streven naar behoud in de bodem (behoud in situ), het vroegtijdig betrekken van archeologie in ruimtelijke ordeningsprocessen en tenslotte, wanneer behoud in situ niet mogelijk is, het "de verstoorder betaalt" principe. Na het ondertekenen van dit verdrag werd, in afwachting van de implementatie in de Nederlandse wetgeving, steeds vaker al "in de geest van Malta" gehandeld.

De Erfgoedwet (1 juli 2016) en Omgevingswet (verwacht 2021)

In deze wetten is de implementatie van het Verdrag van Malta inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed in de Nederlandse wetgeving opgenomen (deze wetten gelden als opvolgers van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ) en de Wet ruimtelijke ordening (Wro)). Dit geldt voor iedereen die bodemingrepen gaat (laten) uitvoeren: zowel particulieren als bedrijven, project-ontwikkelaars en (lokale) overheden.

2.2.2 Provinciaal beleid

"Het archeologiebeleid van de provincie Noord-Holland richt zich op het leesbaar houden van de ontstaansgeschiedenis van de provincie. De provincie is voorstander van het bewaren van het erfgoed in de bodem (in situ). Om het behoud in de bodem van zoveel mogelijk archeologische waarden te waarborgen, zal de provincie in zowel haar eigen ruimtelijke plannen als in de plannen die zij toetst het behoud als afwegingscriterium mee laten wegen. De meeste archeologische vindplaatsen zijn onbekend, omdat ze onder het maaiveld verborgen liggen. Om te voorkomen dat de waardevolle informatie verloren gaat, moeten deze overblijfselen zo vroeg mogelijk in de planontwikkeling door een archeologisch vooronderzoek worden gelokaliseerd en gewaardeerd. Bij toetsing wordt nagegaan of bij de planvorming voldoende archeologisch vooronderzoek is verricht op basis waarvan een afgewogen besluit kan worden genomen. Wanneer behoud niet mogelijk is, wordt allereerst vastgesteld of de aantasting onvermijdelijk wordt geacht. Er moet een zwaarwegend maatschappelijk belang in het geding zijn, wil de aantasting als onvermijdelijk worden aangemerkt. Ook moet worden vastgesteld dat er redelijkerwijs geen alternatieve oplossingen voorhanden zijn. Indien de aantasting onvermijdelijk is dient de informatie van het bodemarchief te worden veiliggesteld door middel van een wetenschappelijk verantwoord onderzoek, uitgevoerd volgens algemeen geldende normen/richtlijnen KNA" (bron: <http://www.noordholland.nl/web/Actueel/Nieuws/Artikel/Provinciaal-beleid-archeologie.htm>). Ook beschikt de provincie Noord-Holland over de digitale Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie. Deze kaart geeft in verschillende kaartlagen informatie over landschapstypen, aardkundige waarden, cultuurhistorische objecten, archeologische verwachtingen en structuurdragers als molens, militaire structuren en historische dijken. De informatiekaart is een geografische uitwerking van de Leidraad landschap en Cultuurhistorie en een herziening van de Cultuurhistorische Waardenkaart en is te raadplegen op <http://maps.noordholland.nl/extern/gisviewers/ilc/>.

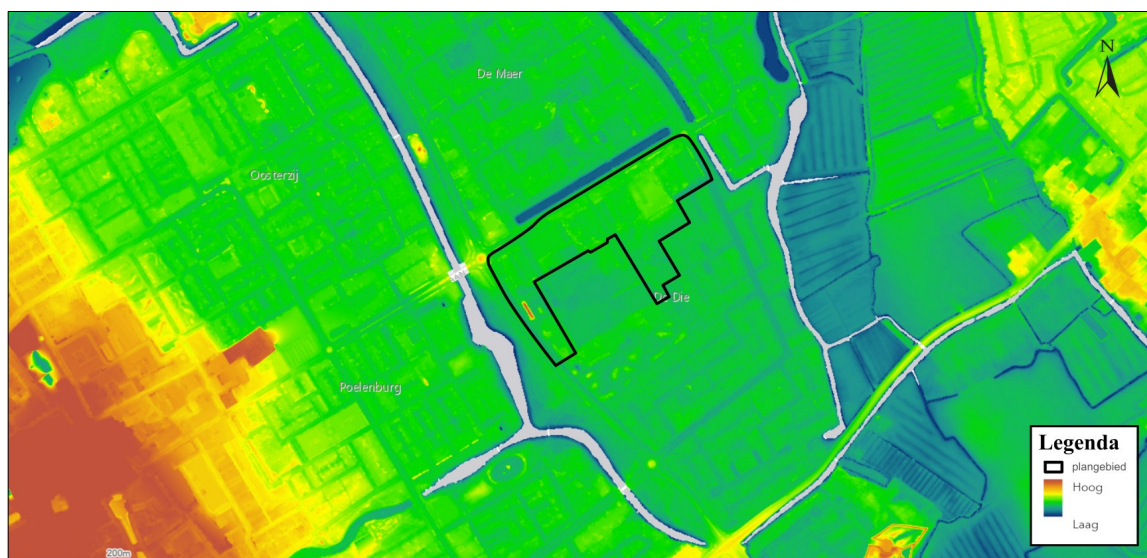
2.2.3 Gemeentelijk beleid

Sinds de invoering en implementatie van de hernieuwde Monumentenwet, de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ) en de Wet Ruimtelijke Ordening (WRO) in 2007 is het archeologisch beleid bij de gemeenten komen te liggen, waarbij zij archeologische waarden volwaardig dienen te laten meewegen in de ruimtelijke planvorming. Het huidige gemeentelijk beleid van de gemeente Heemskerk is opgesteld in de vorm van een archeologienota (Alders, Roefstra & Den Boon, 2009) en met standaardregels voor bestemmingsplannen. Dit is verwerkt in het betreffende bestemmingsplan dat voor het plangebied geldig is. De onbebouwde en grotendeels onverharde delen van het plangebied zijn bestemd als 'Groen' en de verharde delen (wegen en parkeerplaatsen) voor 'Verkeer-Verblijfsgebied'. De huidige bebouwde delen zijn bestemd als 'Wonen-1', 'Wonen-2', 'Maatschappelijk-1' en 'Maatschappelijk-2'. Het plangebied valt in een regio met de 'Waarde - Archeologie 4'. Dit houdt in dat er archeologisch onderzoek verplicht wordt gesteld bij ontwikkelingen waarbij de ontgraving groter is dan 2.500 m² en dieper dan 0,4 m -mv.

2.2.4 Status plangebied

Het plangebied ligt in een buitenwijk van Heemskerk, genaamd De Die. Het terrein is deels bebouwd, bevat de wegen De Velst, Maereveldt en enkele kleinere, onbenoemde paden. Er staan vier appartementenflats aan de Maerelaan, drie hiervan zijn gebouwd in 1969 en één in 1995. Verder ligt de eveneens in 1969 gebouwde basisschool Zevenhoeven in het noordoostelijk deel van het plangebied. Daarnaast staat er aan De Vest kleine laagbouw met een onbekende functie, ook dit pand is gebouwd in 1969. Tot slot staat er een zestal woonhuizen in het westelijke deel van het plangebied. Deze woningen stammen uit 1978 (bron: bagviewer.kadaster.nl).

Het maaiveld binnen het plangebied varieert van 0,04 m +NAP tot 0,64 m -NAP (afbeelding 2). Op het AHN is verder naar het zuidwesten de hoger gelegen strandwal van Heemskerk te zien en is vlak ten oosten van het plangebied een lager gelegen strook land te onderscheiden. Dit is mogelijk een restant van de geul van het Oer-IJ. Verder is er in het westelijk deel van het plangebied een rechthoekige verhoging te onderscheiden. Dit is een geluidsbarrière, opgeworpen voor het zestal woonhuizen. Op de IKAW valt het westelijk deel van het plangebied in een regio met een middelhoge trefkans en het oostelijk deel in een regio met hoge trefkans.

Afbeelding 2. Het plangebied (in zwart omlijnd) op een uitsnede van het Algemeen Hoogtebestand van Nederland (bron: AHN.nl).

2.3 Geo(morfo)logie

Bij het opstellen van een archeologische verwachting wordt veelvuldig gebruik gemaakt van de relatie die bestaat tussen de situering van de archeologische vindplaatsen en het landschap, of zelfs specifieke landschapselementen. Deze relatie (locatiekeuzefactoren) verschilt per archeologische periode en per complextype.

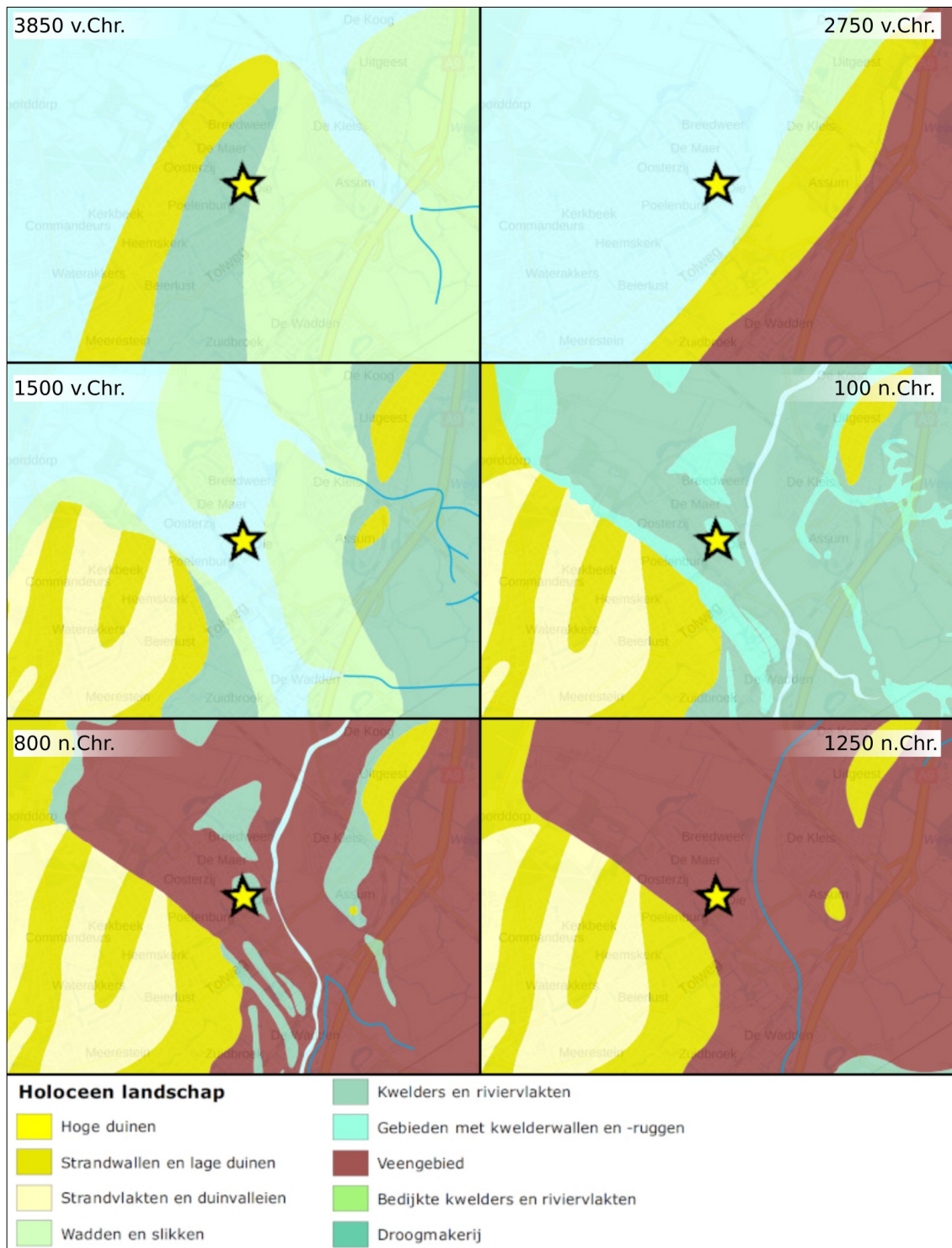
In het Pleistoceen (van ca. 3 miljoen jaar geleden tot ca. 10.000 jaar geleden) zijn zandlagen afgezet van honderden meters dikte. Deze liggen nu in de regio vanaf ca. 20 meter onder maaiveldniveau. Het Hollandse kustlandschap, waar het hier onderzochte plangebied toe behoort, is echter grotendeels ontstaan in de daarop volgende periode, het Holoceen, van ca. 10.000 jaar geleden tot nu (afbeelding 4). Na het einde van de laatste ijstijd, het Weichselien, werd het klimaat steeds warmer met een snelle stijging van de zeespiegel als gevolg en, daarmee samenhangend, een sterke kusterosie. Door de stijging van de zeespiegel steeg ook het niveau van het grondwater, waardoor achter de strandwallen 'wetlands' met moerassen en zoetwatermeren ontstonden waarin riet en zeggeveen groeide (de Nieuwkoop formatie). De vorming van dit kustlandschap begint rond 3750 v. Chr. Rond deze tijd treedt, na een periode die wordt gekenmerkt door een zeer snelle stijging van de zeespiegel, een kentering op. De

zeespiegel stijgt nog steeds, maar veel minder snel. Het waddengebied dat zich over grote delen van Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland uitstrekt, slibt steeds verder op. De aanvoer van sediment is echter onverminderd groot, waardoor de kust wordt uitgebouwd richting westen. Dit proces heeft geresulteerd in een serie strandwallen die parallel aan de huidige kustlijn georiënteerd zijn. De ouderdom van deze strandwallen neemt van oost naar west af. De strandwalvorming duurde tot enkele eeuwen voor het begin van de jaartelling. Onder invloed van een aanlandige wind zijn vooral op de hoger gelegen strandwallen lage duinen gevormd, de zogenaamde Oude Duinen. De duinkopjes vormden in het verleden geschikte bewoningslocaties. In de prehistorische duinafzettingen zijn dan ook op diverse plaatsen bewoningsresten vanaf het Late Neolithicum aangetroffen. De duinen in de omgeving van Heemskerk zijn echter jonger. Zij zijn kort voor 1200 v. Chr. gevormd (Jelgersma et al, 1970).

Aan de hand van de paleografische kaarten van het RCE kan een beeld worden gevormd van het ontstaan van het landschap in de directe omgeving van het plangebied (cultureelerfgoed.nl). De ontwikkelingen zijn samengevat in de onderstaande tabel (tabel 1) en de belangrijkste veranderingen zijn weergegeven in afbeelding 3.

Periode	Geologische context
9000 v.Chr.	pleistocene zandgebieden (nu gelegen beneden 16 m -mv)
5500 v.Chr.	water (zee)
3850 v.Chr.	kwelders, gelegen achter een strandwal
2750 v.Chr.	water (zee), voor een sluitende kust
1500-500 v.Chr.	water (Oer-IJ estuarium)
250 v.Chr.	kwelders (Oer-IJ estuarium) achter kustduinen
100 n.Chr.	gebied met kwelderwallen en -ruggen (Oer-IJ estuarium)
800 n.Chr.	gebied met kwelderwallen en -ruggen, omgeven door veengebied
1250 n.Chr.	veengebied
1500 n.Chr.	bedijkte kwelders, veen afgegraven

Tabel 1. Geologische genese van de directe omgeving van het plangebied 'De Velst III' (bron: Paleografische kaarten RCE).

Afbeelding 3. De belangrijkste veranderingen in de geomorfologie rond het plangebied (gele ster), weergegeven op de paleografische kaarten van het RCE (bron: cultureelerfgoed.nl).

Tegenwoordig maakt het plangebied deel uit van een vlakte die is ontstaan door afgravingen en/of egalisatie van duinen en strandwallen (M92), zoals weergegeven op de geomorfologische kaart van Nederland (afbeelding 4). Uit onderzoek in de omgeving blijkt echter dat het plangebied hoogstwaarschijnlijk niet op (een restant van) een strandwal ligt (zie §2.6.2). Waaruit de bodem van het plangebied bestaat is helaas niet af te leiden uit de bodemkaart van Nederland. Het plangebied ligt hierop binnen het niet gekarteerde gebied van Heemskerk en de omliggende bodemsoorten zijn te afwisselend om af te leiden wat voor bodem het plangebied dan wel zou hebben. Er is echter vlak buiten de zuidelijke grens van het plangebied bodemonderzoek uitgevoerd. Uit deze boring blijkt dat de bodem tot in ieder geval 6 m -mv uit zeer tot matig fijn zand bestaat, behorend tot de Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren (bron: DINOLOket.nl). Deze afzettingen zijn ontstaan door de doorbraak van de kust waarna zand door het Oer-IJ werd afgezet.

Afbeelding 4. Het plangebied (in blauw) op een uitsnede van de geomorfologische kaart van Nederland (bron: Archis III).

2.4 Bewoningsgeschiedenis

Op grond van de geo(morfo)logische gesteldheid van het onderhavige plangebied bestaat er een kans op het aantreffen van archeologische resten daterend vanaf het Midden Neolithicum, alhoewel de kans op resten tot de Romeinse Tijd laag is; deze mogen eerder worden verwacht bij de (oude) strandwallen dan in de vlakte waarin het plangebied ligt. De oudste bewoningssporen in de omgeving dateren uit de Bronstijd en zijn in de Broekpolder, gelegen ten zuiden van het plangebied, gedaan bij archeologisch onderzoek. Bij de onderzoeken zijn met name sporen uit de Late IJzertijd en de Romeinse tijd aangetroffen. Sporen van bewoning en landgebruik (akkers) zijn op meerdere plaatsen aangetroffen. Op ca. 100 m ten zuiden van het plangebied zijn resten en cultuurlagen aangetroffen uit de periode van de Late IJzertijd tot en met de Middeleeuwen.

In de Middeleeuwen legde men zogenaamde "geesten" aan op de ruggen van de strandwallen. Dit waren langgerekte, ovaalvormige akkerbouwcomplexen, omringd door een weg. Binnen de ringweg lagen de akkers, net erbuiten waren de nederzettingen (en dan met name aan de uiteinden van de geest), hoewel men aanvankelijk tussen de akkers woonde. Het dorp Heemskerk en het nabijgelegen Nooddorp en Hoogendorp/Hofdorp zijn allen op een geest ontstaan (Alders, Roefstra & Den Boon, 2009). Voor Heemskerk, getuigt de archeologische vondsten, is dit waarschijnlijk al in de 9^e eeuw geweest. De eerste vermelding dateert uit 1063 in een oorkonde waarin sprake is van een Kerk voor Hemezen. Binnen het grondgebied van de huidige gemeente waren twee domeinhoven aanwezig, onder andere het grafelijk domein Hofland, dat in 1248 werd opgeheven. De strategische ligging tussen Holland en West-Friesland zorgde dat in deze periode zes kastelen gebouwd werden. Het ten zuiden van het plangebied gelegen slot Assumburg is hier een voorbeeld van. Het dorp Heemskerk had en behield zijn agrarisch karakter tot in de 20^e eeuw, toen met de komst van industriële ontwikkelingen rondom de IJmond de industrie een veel grotere rol ging spelen en de regio verstedelijkte.

Voor het onderzoeksgebied is vermeldingswaardig dat het gebied in de 19^e eeuw behoorde tot het inundatiegebied van de stelling van Amsterdam. Dit betekent dat in geval van nood het plangebied tot circa 40 cm onder water gezet kon worden (<http://maps.noord-holland.nl/extern/gisviewers/ilc/>). Direct ten zuiden ligt een zone die in de Tweede Wereldoorlog behoorde tot een Duitse verdedigingslinie achter de Atlantikwall, de Neue-Landfront-linie (www.ikme.nl). Voor zover bekend zijn hiervan direct bij het plangebied geen resten (meer) aanwezig.

2.5 Historische kaarten

Er zijn verschillende historische kaarten aan de hand waarvan de latere ontwikkeling van het gebied kan worden geïllustreerd. Historische kaarten zijn echter niet altijd even betrouwbaar. Deze zijn vaak een sterk vereenvoudigde weergave van de werkelijkheid. Lang niet alle huizen en gehuchten werden weergegeven; vaak volstond men met een schetsmatige weergave van de belangrijkste steden en dorpen waarbij enkel de belangrijkste gebouwen werden geschetst (kerken, kastelen, etc.) en wat bebouwing. Soms staat enkel de naam van een gehucht vermeld, zonder dat er bebouwing wordt weergegeven. Bovendien laat de schaal naar de huidige maatstaven vaak te wensen over. Een nieuwe kaart betekent overigens lang niet altijd dat de kaartenmaker werkelijk de situatie in zijn tijd heeft weergegeven. Niet zelden werden nieuwe kaarten op basis van (veel) oudere exemplaren van andere kaartenmakers vervaardigd.

De oudste kaart waarop het plangebied in detail staat afgebeeld is de 'Afbeeldinge van de Heerlykheyt Heemskerck' uit 1760 (afbeelding 5). Op deze kaart is het plangebied gelegen in een onbebouwd gebied. Het plangebied wordt doorsneden door percelingsloten en aan de noordelijke grens van het plangebied loopt 'De Maar Sloot'. Deze sloot, later 'De Maare Sloot', loopt tot 1971 vrij langs het plangebied. In 1971 zien we dat de sloot is ingeperkt (afbeelding 7). Het onbebouwde karakter van het plangebied blijft eveneens behouden tot 1971, zoals te zien is op het minuutplan van Heemskerk uit 1811-1832 (afbeelding 6 en tabel 2) en de topografische kaarten uit de 20^e eeuw (afbeelding 7). Op de topografische kaart uit 1961 loopt er echter wel een weg door het plangebied. Deze weg lijkt nergens naar toe te leiden en is weer verdwenen op de kaart uit 1971.

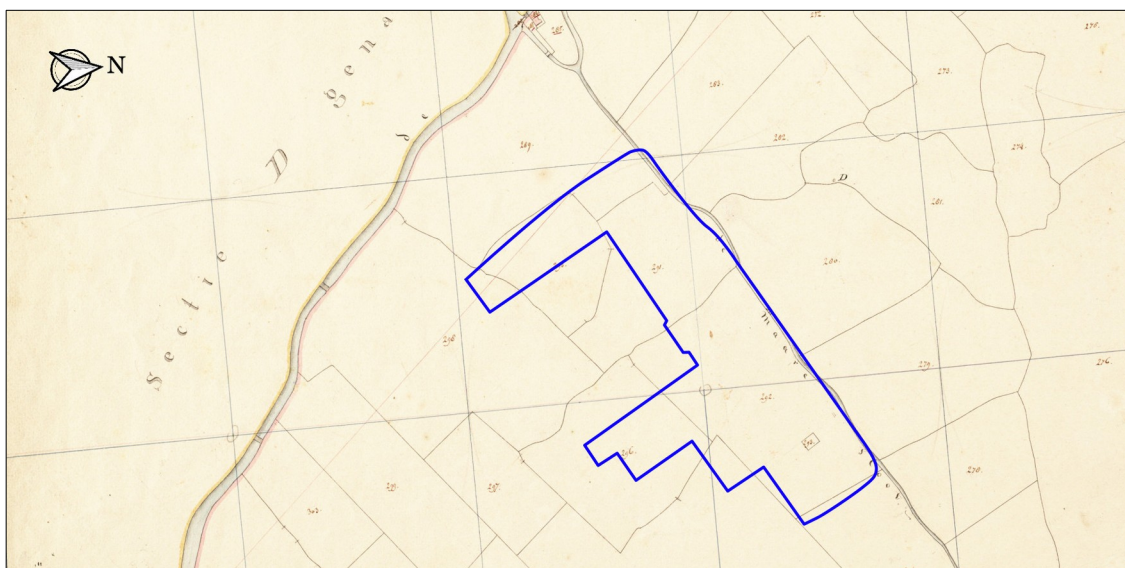
Pas in 1971 zien we de eerste bebouwing verschijnen op de historische kaarten (afbeelding 7). Het gaat hierbij om de drie appartementenflats, gebouwd in 1969, die hierboven al zijn besproken (zie §2.2.4). Op de kaart van 1983 zijn ook de basisschool en woningen die hierboven zijn genoemd ingetekend.

Perceel	Eigenaar	Beroep	Afkomstig uit	Functie perceel
289 & 290	K.H. Limmen	bouwman	Heemskerk	wei-/hooiland
291	Dirk de Roode	slachter	Heemskerk	weiland
292, 293 & 296	Jonkheer Willem Rendorp	directeur van 'Der Bel'	Amsterdam	weiland
295 & 298	Jakobus Wildt	bouwman	Heemskerk	wei-/hooiland

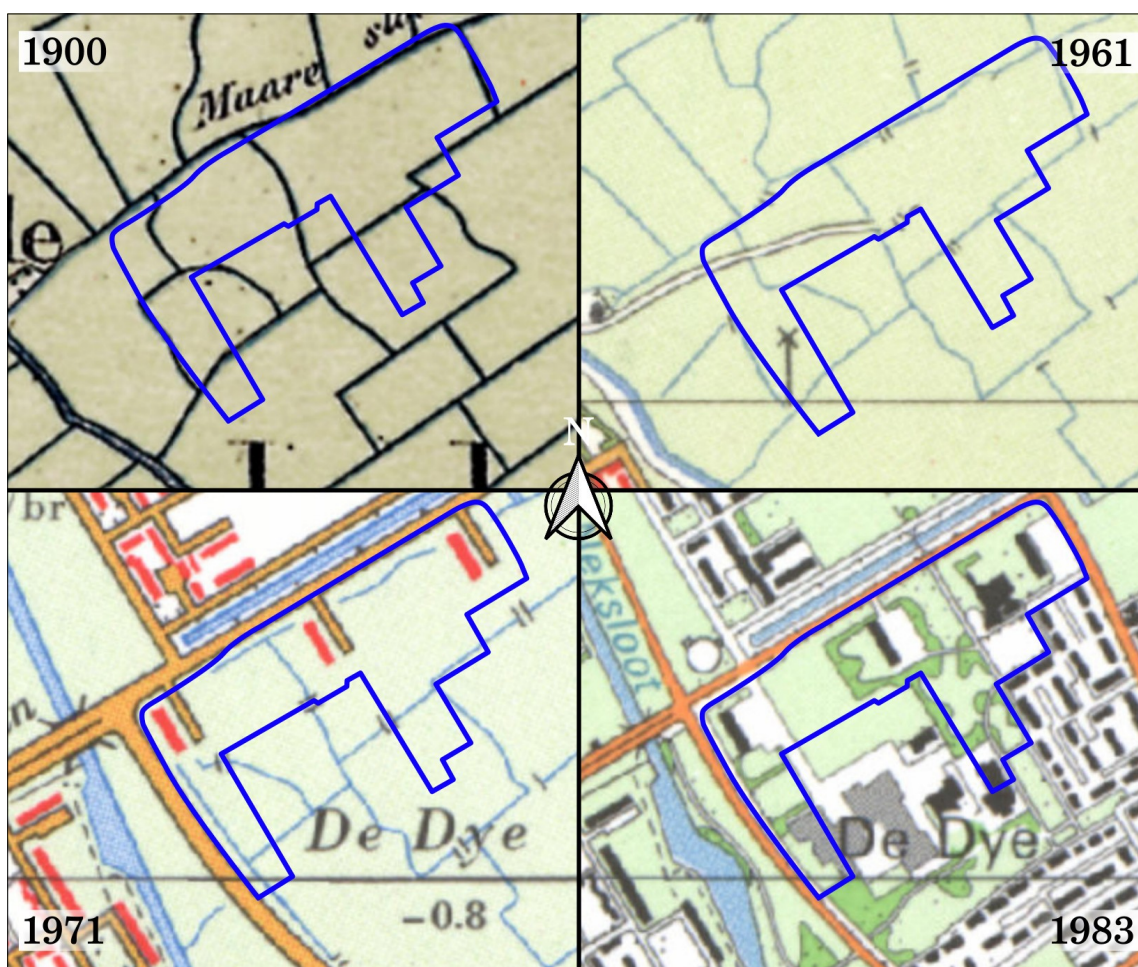
Tabel 2. Overzicht van de percelen die binnen het plangebied vallen op het minuutplan van Heemskerk, sectie B blad 02 (bron: Beeldbank RCE).

Afbeelding 5. Het plangebied, bij benadering in blauw omlijnd, op een uitsnede van de 'Afbeeldinge van de Heerlykheyt Heemskerck' (bron: Noord-Hollands archief).

Afbeelding 6. Het plangebied, bij benadering in blauw omlijnd, op een uitsnede van het minuutplan van Heemskerk sectie B, blad 02 (bron: Beeldbank RCE).

Afbeelding 7. Het plangebied, bij benadering in blauw omlijnd, op een uitsnede van de topografische kaarten uit de 20e eeuw (bron: topotijdreis.nl).

2.6 Bekende archeologische waarden

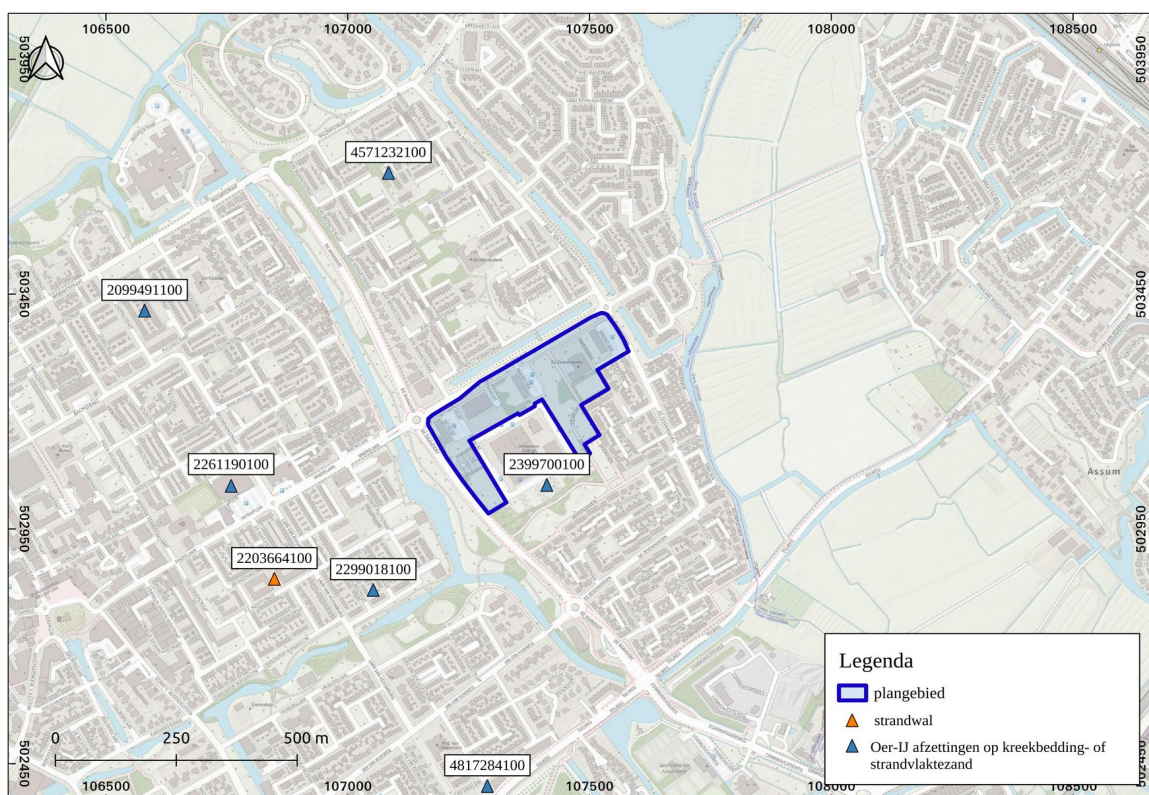
Archis is nagelopen op bekende archeologische waarden en eerder uitgevoerde onderzoeken. Alle relevante informatie over monumenten, onderzoeken en waarnemingen binnen een straal van circa 500 m (onderzoeksgebied) om het plangebied is geraadpleegd (Bijlage 4).

2.6.1 AMK-monumenten

Er liggen twee archeologische monumenten binnen het onderzoeksgebied. De eerste hiervan is de historische kern van Heemskerk (monumentnummer 13948), gelegen op ca. 375 m ten zuidwesten van het plangebied. De archeologische waarde van historische kernen bestaat uit de reeds aangetroffen of te verwachten aanwezigheid, boven of onder de grond, van bouwhistorische resten en archeologische sporen en voorwerpen. Samen bevatten zij een veelheid aan historische informatie over de ouderdom en ruimtelijke ontwikkeling van de kern. Het tweede monument in het onderzoeksgebied is de Koogdijk (monumentnummer 13987), gelegen op ca. 350 m ten oosten van het plangebied. De Koogdijk levert zowel in wetenschappelijk-, cultuurhistorisch- als cultuurlandschappelijk opzicht een bijdrage aan de bewonings- en ontginningsgeschiedenis van het gebied. De Koogdijk is een uitbreiding van de Coogh Sien onder Uitgeest en stamt uit ca. 1235.

2.6.2 Onderzoeken en vondsten

In de omgeving zijn zeven relevante onderzoeken uitgevoerd (Baggerman, 2020; Hebbink, 2009; Huisman, 2010; Jezeer, 2008; Kuijl & Rohling, 2018; Lange, 2007; Stiller, 2015). De locatie van deze onderzoeken is weergegeven in afbeelding 8. Met de resultaten van deze onderzoeken kan het geologische beeld van het plangebied worden aangescherpt. Waar er op de geomorfologische kaart van Nederland 'een vlakte die is ontstaan door afgravingen en/of egalisatie van duinen en strandwallen' is weergegeven (zie §2.3), wordt er uit de resultaten van de onderzoeken duidelijk wat de onderliggende natuurlijke bodem in de omgeving is. Het blijkt dat de bodem in de directe omgeving van het plangebied bestaat uit Oer-IJ afzettingen op kreekbedding- of strandvlaktezand. In één onderzoek werd strandwalzand aangetroffen (afbeelding 8). Het gaat hierbij om een oostelijke uitloper van de strandwal van Heemskerk, die in de omgeving van het plangebied plaats maakt voor de nattere afzettingen van het Oer-IJ. De Oer-IJ afzettingen bestaan plaatselijk uit sterk gelaagde getij-afzettingen (Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren) met schelpen en onverteerde plantenresten of wadafzettingen.

Afbeelding 8. De locatie van de betrokken onderzoeken met **zaakidentificatienummers** en de daar aangetroffen natuurlijke bodem.

Slechts bij drie onderzoeken werden archeologische sporen aangetroffen. Tijdens het proefsleuvenonderzoek aan de Chopinstraat (zaakidentificatie 2099491100) werd een aantal paalgaten uit de Romeinse Tijd aangetroffen. Deze paalgaten bevonden zich in zavelige afzettingen, onder een laag pikklei (Lange, 2007). Het tweede onderzoek betreft het proefsleuvenonderzoek aan de Coornhertstraat (zaakidentificatie 2299018100). Hier werd een aantal paalkuilen, greppels en afvalkuilen uit de Nieuwe Tijd aangetroffen. Deze sporen bevonden zich in een ophogingslaag die bovenop wadafzettingen van het Oer-IJ was aangebracht (Huisman, 2010). Tot slot werden er tijdens het proefsleuvenonderzoek aan de Tolweg (zaakidentificatie 4817284100) een aantal zandwinningskuilen uit de Middeleeuwen gevonden in de top van een oeverwal van het Oer-IJ (Baggerman, 2020).

2.7 Verwachtingsmodel

Kijkend naar de geo(morfo)logische gesteldheid van de bodem, de bekende archeologische waarden en de bewoningsgeschiedenis kan een verwachtingsmodel worden opgesteld voor het plangebied. Gezien de ligging naast de strandwal van Heemskerk en het droogvallen van een kwelderlandschap in het Midden Neolithicum is er kans op archeologische waarden uit het Midden Neolithicum tot en met het Laat Neolithicum. De kans op het aantreffen van deze archeologische waarden wordt echter als laag ingeschat aangezien kwelders bij zeer hoog tij onder water lopen en dus niet geschikt zijn voor permanente bewoning. Wel kunnen er resten aanwezig zijn van tijdelijke kampen.

Er worden geen archeologische waarden verwacht uit de Bronstijd tot en met de Midden IJzertijd, aangezien de omgeving van het plangebied toen deel uitmaakte van de zee en later de waterloop van het Oer-IJ. Wel worden er archeologische waarden uit de Late IJzertijd, Romeinse Tijd en de Vroege Middeleeuwen verwacht. Dit vanwege de ligging van het plangebied in een regio met kwelderruggen, die droge locaties in het dynamische landschap van het Oer-IJ waren. Daarnaast zijn er archeologische resten uit de Romeinse Tijd aangetroffen in een nabij gelegen onderzoek.

Archeologische waarden uit de Late Middeleeuwen kunnen ook aanwezig zijn in het plangebied. Gelegen vlakbij de historische kern van Heemskerk (ten westen van het plangebied) en deel makend van een bedijkt gebied is de kans op het aantreffen van archeologische waarden uit de Late Middeleeuwen middelhoog. Tot slot is de kans op archeologische waarden uit de Nieuwe Tijd aanwezig, maar wordt dit wel laag ingeschat aangezien er geen aanwijzingen voor bebouwing van het plangebied zijn gevonden in de historische bronnen.

Periode	Verwachting	Afzettingen
Midden en Laat Neolithicum	laag	kwelderafzettingen
Bronstijd tot en met Midden IJzertijd	niet verwacht	n.v.t.
Late IJzertijd tot en met de Vroege Middeleeuwen	middelhoog	Oer-IJ afzettingen (mogelijk aanwezige kwelderruggen)
Late Middeleeuwen	middelhoog	Oer-IJ afzettingen (mogelijk aanwezige kwelderruggen) of veen
Nieuwe Tijd	laag	direct onder het maaiveld

Tabel 3. De gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied 'De Velst III'.

3. Samenvatting en advies

In mei 2021 is in opdracht van gemeente Heemskerk een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied De Velst III te Heemskerk. Het onderzoek is op zorgvuldige wijze uitgevoerd conform de richtlijnen van de vigerende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 4.1). De aanleiding tot het bureauonderzoek werd gevormd door geplande bodemverstorende werkzaamheden die een bedreiging vormen voor eventueel aanwezige archeologische waarden. De oppervlakte en ontgravingsdieptes van de geplande ontwikkelingen is vooralsnog onbekend. De gemeente heeft echter verzocht een archeologisch vooronderzoek uit te laten voeren zodat er, in een vroeg stadium, rekening kan worden gehouden met eventueel aanwezige archeologische waarden.

Het doel van het onderhavige onderzoek was het verwerven van informatie aan de hand van bestaande bronnen over bekende of te verwachten archeologische waarden binnen het plangebied. Uit het onderzoek blijkt dat er een lage kans is op archeologische waarden uit het Midden en Laat Neolithicum, geen kans op archeologische waarden uit de Bronstijd, een middelhoge kans op archeologische waarden uit de Romeinse Tijd tot en met de Late Middeleeuwen en weer een lage kans op archeologische waarden uit de Nieuwe Tijd. Geadviseerd wordt dan ook om een verkennend booronderzoek uit te voeren om eventuele verstoringen of recente ophogingen in kaart te brengen. Ook kan op deze manier de aanwezigheid van een intact bodemprofiel worden vastgesteld en daarmee de kans op intacte archeologische overblijfselen. Er zal minimaal tot in de Oer-IJ afzettingen moeten worden geboord om eventueel aanwezige kwelderruggen te lokaliseren.

De beslissing om bovenstaand advies al dan niet over te nemen (een selectiebesluit) dient door de bevoegde overheid, de gemeente Heemskerk (Noord-Holland), te worden genomen. Het Plan van Aanpak dat voor het booronderzoek zal worden opgesteld moet worden voorgelegd aan het bevoegd gezag. In het Plan van Aanpak zal worden opgenomen dat het verkennend booronderzoek zo wordt ingericht (indien mogelijk) dat als er een vervolg komt in de vorm van een karterend booronderzoek, de boringen uit het verkennend booronderzoek daarvoor kunnen worden benut en dat er twee profielen (haaks op elkaar) kunnen worden gemaakt uit de gezette boringen.

Tot slot dient te worden vermeld dat, ongeacht dit advies en het selectiebesluit, er een wettelijke meldingsplicht bestaat (Erfgoedwet 2016) mochten er onverhoopt toch archeologische overblijfselen worden aangetroffen.

4. Literatuur en bronnen

4.1 Literatuur

Alders, G.P., J. Roefstra, L. van den Boon, 2009. Beleidsnota Archeologie gemeente Heemskerk 2009. *SCENH-rapport cultuurhistorie* 129, Wormer.

Baggerman, M., 2020. Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven (IVO-P) aan de Tolweg te Heemskerk, *Argo* 215, Zaandam.

Hebinck, K.A., 2009. Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen aan de Beethovenstraat te Heemskerk (NH), *ARC-Rapporten 2009-221*, Geldermalsen.

Huisman, N., 2010. Heemskerk, Coornhertstraat Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven, *ADC-Rapport 2478*, Amersfoort.

Jelgersma, S., Jong, J. de, Zagwijn, W.H & Regteren Altena, J.F., 1970. The coastal dunes of the western Netherlands; geology vegetational history and archeology, *Mededelingen RijksGeologische Dienst no. 21*.

Jezeer, W., 2008. Heemskerk Poelenburgplantsoen 1 t/m 40. Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven, *ADC Rapport 1553*, Amersfoort.

Kuijl, E.E.A. van der & J.F.M. Rohling, 2018. Bureauonderzoek en verkennend booronderzoek Archeologie Plangebied Prof. van Doesschatestraat 199a te Heemskerk, Gemeente Heemskerk, *Hamaland 171684*, Zelhem.

Lange, S., 2007. Inventariserend veldonderzoek in de componistenwijk: plangebieden 'Chopinstraat' en 'Mozartstraat', gemeente Heemskerk (Noord-Holland), *AACnotities* 25, Amsterdam.

Stiller, D.R., 2015. Verkennend booronderzoek "De Velst" te Heemskerk, gemeente Heemskerk, *Argo* 69, Zaandam.

Z.N., 2019. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie* 4.1.

4.2 Internetbronnen

ARCHIS3 via <https://zoeken.cultureelerfgoed.nl/#/zaak/search> Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE).

ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer/

bagviewer.kadaster.nl/

beeldbank.cultureelerfgoed.nl/

cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/bronnen-en-kaarten/overzicht/paleografische-kaarten

dinoloket.nl/ondergrondgegevens

noord-hollandsarchief.nl/

topotijdreis.nl

4.3 Afbeeldingenlijst

Afbeelding 1. Het plangebied (in blauw) op een uitsnede van de recente topografische kaart van Nederland (bron: opentopo.nl).....	4
Afbeelding 2. Het plangebied (in zwart omlijnd) op een uitsnede van het Algemeen Hoogtebestand van Nederland (bron: AHN.nl).....	6
Afbeelding 3. De belangrijkste veranderingen in de geomorfologie rond het plangebied (gele ster), weergegeven op de paleografische kaarten van het RCE (bron: cultureelerfgoed.nl).....	8
Afbeelding 4. Het plangebied (in blauw) op een uitsnede van de geomorfologische kaart van Nederland (bron: Archis III).....	9
Afbeelding 5. Het plangebied, bij benadering in blauw omlijnd, op een uitsnede van de 'Afbeelding van de Heerlykheit Heemskerck' (bron: Noord-Hollands archief).....	10
Afbeelding 6. Het plangebied, bij benadering in blauw omlijnd, op een uitsnede van het minuutplan van Heemskerk sectie B, blad 02 (bron: Beeldbank RCE).....	11
Afbeelding 7. Het plangebied, bij benadering in blauw omlijnd, op een uitsnede van de topografische	

kaarten uit de 20e eeuw (bron: topotijdreis.nl).....	11
Afbeelding 8. De locatie van de betrokken onderzoeken met zaakidentificatienummers en de daar aangetroffen natuurlijke bodem.....	12

Bijlage 1. Traject archeologische monumentenzorg: stappenplan

In het “stappenplan archeologie” wordt aangegeven welk traject bij planvorming bewandeld moet worden als het gaat om het inpassen van archeologische waarden en verwachtingen. Het is van groot belang om in een zo vroeg mogelijk stadium van de planvorming rekening te houden met de archeologische waarden en verwachtingen en wel voordat men aanvangt met de globale invulling van een plangebied. Het stappenplan gaat uit van een brede inventarisatie van wat er bekend is over de archeologische waarden. Op basis daarvan wordt zeer gericht ingezoomd op voor het plan(gebied) relevante archeologische informatie. Na iedere stap wordt beredeneerd gekozen voor meer diepgaand onderzoek op specifieke plekken, zodat uiteindelijk voldoende bekend is over aanwezige vindplaatsen om gemotiveerde afweging in het ruimtelijkeorderingsproces te kunnen maken.

I. Bureauonderzoek

Het doel van bureauonderzoek is het verwerven van informatie - aan de hand van bestaande bronnen - over bekende of verwachte archeologische waarden binnen of relevant voor het plangebied. Daarnaast moet het bureauonderzoek inzicht bieden in eventueel benodigd inventariserend onderzoek (stap II, zie onder). Een bureauonderzoek bestaat uit een archief- en literatuuronderzoek van archeologische en bodemkundige gegevens die bij RACM, provincie, gemeente en/of andere instanties (b.v. universiteiten, musea) bekend zijn over het betreffende gebied. Het Bureauonderzoek dient de volgende aspecten te behandelen:

- aangeven wat de aanleiding is voor het bureauonderzoek en om welk gebied het gaat. Dit in verband met het bepalen van het onderzoekskader;
- beschrijven van het huidige gebruik van de locatie op basis van beschikbare relevante gegevens;
- beschrijven van het historische grondgebruik of de historische ontwikkeling van het gebied op basis van geofysische, fysische en historisch-geografische gegevens ;
- een korte impressie over de ontstaansgeschiedenis van het landschap ;
- een impressie van de bewoningsgeschiedenis;
- beschrijven bekende archeologische waarden ;
- archeologisch waardevolle terreinen zoals deze zijn opgenomen in het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de RACM. Dezelfde terreinen zijn tevens opgenomen op de Archeologische Monumentenkaarten (AMK) van de provincies. Archeologisch waardevolle terreinen genieten wettelijke bescherming (ex artikel 3 en 6 van de Monumentenwet) of dienen een planologische bescherming te krijgen binnen het bestemmingsplan;
- archeologische vindplaatsen zoals deze in het Centraal Archeologisch Archief (CAA) van de RCE aanwezig zijn. Clustering van vindplaatsen kan wijzen op de aanwezigheid van bewoningssporen uit het verleden;
- beschrijven van de archeologische verwachtingen en opstellen van een gespecificeerd en onderbouwd verwachtingsmodel van de verwachte archeologische waarden;
- aan de hand van de door de RACM ontwikkelde Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden. Gebieden met een hoge of middelhoge archeologische verwachtingswaarde of trefkans komen in ieder geval voor een nader archeologisch onderzoek in aanmerking;
- aan de hand van een meer gedetailleerde provinciale c.q. gemeentelijke verwachtingskaart;
- rapportage met daarin advisering ten behoeve van het vervolgtraject gerelateerd aan de verschillende stadia van het planvormingsproces.

II. Inventariserend veldonderzoek (IVO)

Het doel van het inventariserend veldonderzoek is het zeer gericht aanvullen en toetsen van de uitkomsten van het bureauonderzoek. Stapsgewijs wordt bekeken of er archeologische waarden aanwezig zijn en zo ja, wat dan de aard, karakter, omvang, datering, gaafheid, conservering en relatieve kwaliteit is. Ten behoeve van een IVO dient een Programma van Eisen (PvE) opgesteld te worden. In principe wordt het IVO uitgevoerd op basis van een Plan van Aanpak (PvA). Het onderzoek kan bestaan uit de volgende methoden:

- non-destructieve methoden: geofysische methoden (elektrische, magnetische en elektromagnetische methoden eventueel in combinatie met remote sensing technieken);
- weinig destructieve methoden: oppervlaktekartering, booronderzoek, sondering (putjes van maximaal een vierkante meter);
- destructieve methoden: proefsleuven.

Welke methoden (kunnen) worden ingezet hangt af van de locatie en vraagstelling. De onderbouwing voor de in te zetten methoden is in het bureauonderzoek gegeven. Een inventariserend veldonderzoek moet leiden tot een waardering en een archeologisch inhoudelijk selectieadvies.

Bij weinig destructieve methoden gaat het om oppervlaktekartering en booronderzoek. Dit houdt in dat het plangebied wordt gekarteerd door middel van het “belopen” van akkers en weilanden, waarbij gezocht wordt naar aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische waarden. Daarnaast wordt door middel van boringen onderzocht hoe het staat met de bodemopbouw, en of er archeologische lagen of indicatoren te onderscheiden zijn. De aangetroffen vindplaatsen kunnen vervolgens nader bekeken worden met een meer diepgaand booronderzoek. Dit levert nadere informatie over de omvang en waardering op. Soms is het nodig om in dit stadium proefputjes te graven.

Een proefsleuvenonderzoek wordt uitgevoerd indien uit de minder destructieve onderzoeksmethoden is gebleken dat er in een plangebied waardevolle archeologische vindplaatsen aanwezig zijn. Door middel van het graven van een aantal proefsleuven kunnen de exacte begrenzing, de datering en de graad van conservering van een vindplaats worden onderzocht. Uit het proefsleuvenonderzoek moet blijken of een vindplaats behoudenswaardig of zelfs beschermenswaardig is. Is dit het geval, dan zal bekeken moeten worden of de vindplaats ingepast kan worden in het plan. Het rijks- en ook het provinciaal archeologiebeleid gaat in eerste instantie uit van behoud van het bodemarchief in situ (ter plekke in de

bodem).

Eventueel: III. Opgraven ofwel archeologisch vervolgonderzoek

Indien het niet mogelijk is een 'behoudenswaardige of beschermenswaardige' vindplaats in situ te bewaren, zal het hier aanwezige bodemarchief voor het nageslacht bewaard dienen te worden door middel van een vlakdekkend onderzoek. Alleen dan is deze stap (stap III) noodzakelijk.

Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

Bijlage 2. Tabel archeologische en geologische perioden

Archeologische periode		Van*	Tot*	Geochronologisch Tijdperk	Geochronologische Tijd	Van*	Tot*
Nieuwe Tijd	Late Nieuwe Tijd	1850	1945	Holoceen	Subatlanticum	-450	nu
	Midden Nieuwe Tijd	1650	1850				
	Vroege Nieuwe Tijd	1500	1650				
Middeleeuwen	Late Middeleeuwen	1050	1500				
	Vroege Middeleeuwen	450	1050				
Romeinse Tijd	Laat Romeinse Tijd	270	450				
	Midden Romeinse Tijd	70	270				
	Vroeg Romeinse Tijd	-12	70				
IJzertijd	Late IJzertijd	-250	-12				
	Midden IJzertijd	-500	-250				
	Vroege IJzertijd	-800	-500				
Bronstijd	Late Bronstijd	-1100	-800				
	Midden Bronstijd	-1800	-1100				
	Vroege Bronstijd	-2000	-1800				
Neolithicum	Laat Neolithicum	-2850	-2000				
	Midden Neolithicum	-4200	-2850				
	Vroeg Neolithicum	-5300	-4200				
Mesolithicum	Laat Mesolithicum	-6450	-5300				
	Midden Mesolithicum	-7100	-6450				
	Vroeg Mesolithicum	-8800	-7100				
	Laat Paleolithicum	-35000	-8800				
Paleolithicum	Midden Paleolithicum	-300000	-35000	Pleistoceen	Boreaal	-8.690	-7.270
					Preboreaal	-9.700	-8.690
					Weichselien	-114.050	-9.700
					Eemien	-126.050	-114.050
					Saalien	-236.050	-126.050
	Oostermeer	-241.050	-236.050				

*jaren t.o.v. Christus

Kleurlegenda

relatief koud klimaat	
relatief warm klimaat	
relatief nat klimaat	
relatief droog klimaat	

Bijlage 3. Afkortingenlijst

AMK Archeologische Monumenten Kaart

Archis ARCheologisch InformatieSysteem: Geografisch InformatieSysteem met archeologische databank van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE). Bevat veelheid aan gegevens omtrent eerder verricht onderzoek en vondstmeldingen in het onderzoeksgebied.

ASB Archeologische Standaard Boorbeschrijving.

C14 Koolstof (radioactieve isotoop), gebruikt voor datering.

CAA Centraal Archeologisch Archief.

CHS Cultuurhistorische Hoofdstructuur.

CIS Centraal Informatie Systeem.

CMA Centraal Monumenten Archief.

GIS Geografische InformatieSystemen.

GPS Global Positioning System.

IKAW Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden.

IVO Inventariserend Veld Onderzoek.

KICH Kennis Infrastructuur CultuurHistorie. Geografisch InformatieSysteem met cultuurhistorische databank met gegevens van drie kennisinstituten op het gebied van cultuurhistorie. Dit zijn de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Directie Kennis van het ministerie van LNV en Alterra (Wageningen Universiteit en Research centrum).

KLIC Kabel- en Leidingen Informatie Centrum.

KNA Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Op basis van het Verdrag van Malta (Valletta) moet ook in Nederland archeologisch onderzoek aan kwaliteitscriteria voldoen. Net als bij het milieuhygiënische bodembeheer werkt de archeologische sector met een erkenningensysteem (vergunningverlening) en met een op private leest geschoeide kwaliteitsborging, de KNA maakt daar onderdeel van uit.

NAP Normaal Amsterdams Peil (=officieel peilmerk).

NOAA Nationale Onderzoeks Agenda Archeologie.

PvA Plan van Aanpak.

PvE Programma van Eisen.

RCE Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

WAMZ Wet op de Archeologische MonumentenZorg.

Bijlage 4. Archeologische monumenten, vondstlocaties en onderzoeken op Archis

